

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Нарциси

Татјана Јанковић

Петројче је било сеоско *она*. Ни дечак, ни девојчица.

Ходало је у панталонама, са рукама у цреповима, вођено сопственим звонјудком. Слободно. Преспободно. Праћено бабиниим дивљем ем.

Баба је махала рукама за њим као петао на павијање.

Баба никад није обукла панталоне. Никад замишљала.

Петројчетова кућа није имала ограду. Око куће су на све стране расли парциси.

Петројче није имао ни оца ни мајку. Ни чега се није плашио. Иагледало је као да се одраста.

Удало се. Како је то могуће?

Отишло у неко село, било домаћинца, родило сина.

У Петројчетовој кући су спавале оцде. Кров се урушио. Камене плоче су падале једна за другом и заривале се у земљу.

Петројчетова кућа се отворила према пеклу и према свету.

Нарциси су изашли на пут.

Баба и ја смо ишле да их гледамо.

Има једна бабина девојачка слика са вазара. На њој је у цртежима. Хаљана јој је црцана, са туфинцама. Оковратник јој је од беле чипке. Њене другарице су у опанцима и сукњама од тежине.

Баба држи ташницу.

Никад је писам видела у хаљини. За пеклу свадбу у својој мами јој је купила костим и блузу. На њима су се мешале бапске кафе и гравораста, прошаране маслачницама. Рекала је *де ми ваља то шарено*. Смејуљила се.

Мама је извадила из кесе ташпу и кутију са саврцама. Саврца су мале штитице. *Нумем ти ја на то*. Убедиле смо је.

Нисмо је убедили да скине мараму.

Загледла је чвор и села у кола.

На том бапкату отац се пашио. Баба је то видела очима, није видела срцем.

Успут нас је стигао пљусак. Возили смо се у фиби као у бовалу. Брисачи су веспали кроз мрак.

Кола смо оставили на брду и занорачили. Чупали смо поге из блата. Смоница је цокцала. Ишли смо као животиње које ослушкују пут. Не сећам се ко је водио оца.

Домогли смо се траве, папицали горњу кашпију. Устрчала сам уз степенице да упалим спољно светло.

Баба је зашепала ка мени. Блато јој је пругало штитицу.

Волела сам кад ће то што је била стварна. Стајала је чврсто на својој земљи.

Земљани под у кујни упијао је као људска ножа. Баба би га поприскала водом и побрисала метлом. На њега је могла да падне жишка, да кашпу млеко и маст.

Због земљаног пода кујна је личила на колибу. Колиба је личила на игру. Игра је била најближа животу. Све друго је било претварање.

Није се држала изнад живота. Кад би јој нешто измакло из руку, онксвала би пре него што падне.

Нежнине би погладила плетиво него мене. Прсти су јој мирисали па бели лук.

Мпловала ме је као да ме буди. Будила ме је као да прошуптам живот. Кокодакање, мукане, блејање. Сап је био спадак, али не стваран.

Једном ме је видела у лакованим ципелама.

Обеш да ми их даш кад их извонсиш, да их чувам за укуп?

Дала сам јој. Носила их је на мојој свадби.

***

За свадбу ми је поклонила њим. Рекла сам јој да ми га чува међу њеним њимима. Сад не знам који је мој.

***

Јесмо је отпратили у мојим ципелама.

***

Откад знам за себе знам за бабин укуп. Њим за под свадку. Њим за у свадку. Њим за покров. Повремено их је вадила из шифониера и ређала преко кревета.

Памтиш ли?

Нисам памтила. Знала сам да ће поновити.

Костим и блузу је качила на врата шифониера. Падила им је рукаве. Очи би јој заводале.

Обеш да плачеш кад баба умре?

***

Откад знам за њу претила је својом смрћу.

Има један дап само да закжурим! Има да зашпјем очи и одем!

Док је била мпађа, обукла би најпеште што има, оначила дукате, заграбила уз пут. Деда би је сустицао код прве кривине.

Без мене не би знао ни за укуп да ме спреми.

***

Деда је умирао на кухињском каучу. Није хтео да га преместе у собу. У соби је било мртво. Засечен прозор гледао је на голо брдо.

Био је глук. Могао је да чује само оно што види.

У кухињи светло се претакало из једног прозора у други. Деда је кашљуцао под шајкачом и ослупшнвао очима.

Док је могао да хода колао је по авији. Набацао је суве листове на штап и сипачио их у кошару.

Док је могао да седи баба му је на руке наплачила памотаје испредене вуле. Повлачила је нит са дедињих руку и памотавала клупку.

У бабиниим рукама је звецкала прегришт прапораца.

***

Крило јој је било тврдо. Гурана ми је прсте под мишице. Штупала ме за подластице.

Ругала ми се.

Једила ме.

Око мене су се размичале и укрштале њене четири попуте. Кад креспем да пропадам скупљала ме је у кецелу.

Као прегришт јабука.

Као одак кромшира.

***

Знала је много прича о људима, и једну бајку.

У њеној Пепељузи мајка је била крива. Умрла мајка вратила се као крива, проговорила је кроз краву, да помогне кћери. На живци провалије крива је жвакала вуцу, а кћер је извлачила пређу и мотала је на преслицу.

Из наше Цвете излазила је црвена нит. Испредала се дебела, слузана. Цвета је махала репом, нит се летела за бокове. Била је црвена као крв.

Питала сам бабу да ли је боли. Баба је рекла јок.

Па шта јој је то?

То јој је шико.

***

Сећам се једне једине песме коју је певала кад смо биле саме. Запевала би тихо, тихо. Кратко.

Ајде Като, ајде знато, ајде са мном цређе брати.

Не могу ти, господине, нема сјајне месецине. ■

ИНТЕРВЈУ: ЗОРАН КОЛУНЦИЈА, ОСНИВАЧ ИК „ПРОМЕТЕЈ“

Књига је темељ људске културе

Прво издање Летњег фестивала књиге у Новом Саду, планирано за последњу недељу јуна, ипак је померено за прву недељу септембра. Основни разлог за одлагање крије се у чињеници да још увек нису саопштени резултати градског конкурса за суфинансирање пројеката у култури, те је Удружење издавача Војводине, као организатор ове јединствене манифестације, ипак проценило да је боље сачекати него се можда прострети дуже од губера.

Замислимо је да Фестивал буде у Католичкој порти, да траје четири дана и да на њему учествују издавачи из Војводине, с тим што их је највише, наравно, из Новог Сада – каже нам директор ИК „Прометеј“ Зоран Колунџија, један од кључних твораца овог пројекта. – Идеја је да се, у сарадњи са Културним центром Војводине „Милош Црњански“, током трајања фестивала организују и сусрети са писцима, промоције нових издања. Такође смо планирали да позовемо да нам се у Порти придруже и неке винске куће, јер желимо да цела манифестација добије и додатну дозу шарма кроз поезију. Дружите се уз књиге и шипце. Али, видећемо шта ћемо све од планова на крају моћи и да реализујемо.

Од пре неколико година и покрајина расписује конкурс за откуп књига, али је тро средстана ипак на републичком нивоу, а Министарство још увек није саопштило те резултате. Због чега су ти конкурси толико важни издавачима?

Киндл и 100 евра

Већ се деценијама „чита оспело“ штампањом књизи, али дигитална издања и даље нису успели да потпису папирна?

Плавна мана електронске књиге је што унутра, међу страницима, не можеш да пађеш 100 евра. Шалу на страну, јавно је важно да дете од малих ногу има у рукама праву књигу. И продукција дечјих књига у Србији је заиста велика те с те стране можемо да кажемо да смо срећна земља. А срећна смо и јер имамо издавача залуђеника у великом броју, који и даље не одустају од књиге. Упркос свему.

Цела прича везана за ове конкурсе изазива забринутост, и верујем да више од половине издавача размислила као ја. Наиме, имате низ важних књига веома сложених за направити и објавити – будући да, на пример, у континуитету треба плаћати обиман превод – а да на крају ошпте нисте сигурни у то да ли ће те проћи на конкурс за субвенцију. Рецимо, сада радимо на објављивању трећег тома великог дела чувеног аустроугарског путописца, археолога и етнолога Фелпкса Каница „Србија и становништво“ за које ни многи професионални историчари не знају да ошпте постоји. То је осам стотина страница превода са немачког, и то превода који не може баш свако да уради. Наравно, може се рескирати и пројектовати да ће тај трошак бити покривен од текуће продаје књига или откупа, али свако рескирање има и своје границе. Уосталом, како се заврши који београдски Сајам књига, „Прометеј“ улази у процес задуживања за нова капитална издања. А таквих увек имамо неколико. Откуп је, међутим, важан и како би читаоци дилем наше земље видели шта су све домаћи издавачи објавили, односно како би та продукција свима била доступна кроз мрежу библиотека. И стога већ годинама водимо борбу да убедимо надлежне да одређени износ за откуп мора да буде најмање двооструко већи од садашњег. Илустрације ради, Хрватска која има душло мање становника издаваја два и по пута више од Србије за откуп књига.

Издавачи, поготово они окренути озбиљним наловима, који можда нису комерцијални, али без којих озбиљна култура шпросто не може, често извесе

Фото: Јулијана Брашић

примедбе да су у подређеном положају у односу на неке друге?

Књига је темељ људске културе. Нажалост, код нас су пречесто фаворизовани други видови уметности, поготово они манифестациони – јер су видљивији, а онима који дају шару видљивост је изгледа најважнија. Истина, Нови Сад је по томе ипак одређени изузетак, јер има ту срећу да је уназад годинама на челу града руководство које ипак има разумевања за културу. Наравно, добра је оаде, плодна подлога, али и када се гледа издавања за културу, као и број културних догађаја, Нови Сад је вероватно државним шампион. И мада не могу да кажем да се и оаде баш издашно издаваја за књажевну продукцију, издавач који је вредан може да увек више разноврсних пројеката, па да, рецимо, приреди изложбу а онда да уложи мало више и од каталога направити праву књигу, или да већи циклуса предавања тако осмисли да из њега може да настане и књига. С друге стране, када је о чистом издаваштву реч, Нови Сад и на том пољу предлачи, јер већ дуже у наш град стижу признања са Међународног сајма књига у Београду – „Прометеју“, „Православној реч“, „Академској књизи“, „Агора“.

Морам да приметим да се и новосадски издавачи циљано неупоредиво озбиљније припремају за октобарски Сајам књига у Београду него за овај мартовски на домаћем терену?

Најпре, природно је што издавачи највећи део продукције усмеравају ка Сајму књига у Београду, јер се и иначе највише књига прода у два последња месеца у години. Такође, београдски Сајам књига је вероватно чудо светских размера, јер га краси та невероватна посета обичних читалаца и изузетна радост сусретања. Сви су остали велики сајмови, од Лондона па надаље, више еспафски. Наравно, чињеница је да можда потпис уговора за јединим столом на сајму у Франфурту вреди више него цео промет Сајма књига у Београду, али он је и поред тога истански празник читалаца и читања. Такође, морамо признати и то да он нама, одашњим издавачима, дође као 13. плата. Оно што, пак, код њега није добро налази се у чињеници да је безмало све подређено великим комерцијалним издавачима, па често делује да му остале, мање куће, поготово оне са озбиљним издањима, дођу тек као украс. С друге стране, морам рећи и то да и новосадски сајам постаје све важнији. Наравно, размере су још увек неупоредиве, али више не постоји ниједан озбиљан издавач у Србији који не жели да дође на сајам књига у Нови Сад јер процењује да веће имати довољно пазара да му се то исплати. Е сад, за још озбиљнији искорак треба тражити начине за што бољу пропаганду и повећање промета, па ће онда бити и све више књига које ће се циљано објављивати баш за новосадски сајам.

Мирослав Стајић

НОВИ САД У ДНЕВНИЦИМА ПАВЛА УГРИНОВА (1) Нулта егзистенција

Пише: Гордана Нонин

Иако дневници Павла Угринова, књижевника, драматурга, редитеља и академика "Нулта егзистенција 1946 - 2006" у издању новосадске издавачке куће "Агора" почињу суптилно написаним описом Београда у првој поратној години у који он ступа као двадесетогодишњак из Мола, са завршеном средњом школом и са партизанским стажом у XIII ударној бригади Народно-ослободилачке војске Југославије, а завршава се једним од изузетно важних записа о Београду с почетка 21. века, дакле већ оног града у који је дубоко разочарао, и Нови Сад се итекако налази у овом тротомном делу. Павле Угринов је био интелектуалац који је стално гледао свет око себе, догађаје и људе посматрао са истрајачком анализом некога ко је, прво веома радознао а онда, у сваком тренутку свестан важности онога што се дешава њему лично, као и друштву/држави у којој је. Његови записи су прожети важним културно-политичким догађајима и на својеврстан начин документују развој друштва и уметности у другој половини 20. и почетком 21. века. Шездесет година историје наше јавности, незаобилазна сведочанства једног врхунског интелектуалца који је био и суптилно посматрач и критичар савремених збивања али и један од незаобилазних актера културних дешавања, како у позоришном, радијско/телевизијском уређивању драмског програма, тако и у књижевности.

Управо дневници откривају да је Угриновљев Нови Сад био град његових књига јер су многе управо овде биле објављене, град у којем је сарађивао, или пије, са Летописом Матице српске, град у којем је Стерјино позорије и Српско народно позориште, град у којем је живео његов пријатељ Александар Тишма, а њихово ће пријатељство и међусобно поштовање и подржавање трајати више од пет деценија о чему сведоче дневнички записи и једног и другог. Дакле, на важан начин ће Нови Сад, након, као и поред веома успешне каријере позоришног редитеља те уредника радио и ТВ драма што је радио под својим именом добијеним по рођењу - Василије Поповић, за Павла Угринова постати град који га пије мимоилазио када је његова књижевност била у питању. У Новом Саду ће му бити објављена прва књига у издању Матице српске, а и последње књиге, Прво коло изабраних дела у пет томова, за његовог живота, уређиваће и објављиваће, као и ове дневнике, Ненад Шапоња у издавачкој кући "Агора".

Занимљиво је да му је једна од првих објављених песама била управо она штампана у новосадском недељном "Дневнику" јануара 1953. године. „Момчило Милашковић ми је показао новосадски Дневник у коме је штампана моја песма Уздах. Моје изненађење је велико. Милашковић је купио недељни Дневник да би у њему видео објављену своју приповетку Караван, а видео је моју песму. Међутим, ја нити сам било какву своју песму дао, а нити послао Дневнику. Како је тамо доспела? ... Откуд Лали Берберском моја песма? Добио ју је од Богдана Чиплића, бесумње! У своје време, сећам се, Богдан ми је узео песму као прилог за објављивање. Али шта значи што је Богдан дао песму Лали, још не могу да провикнем?!“

Поему "Бачка запевка" завршава те 1953. године. "Поему сам послао у Нови Сад Живану Милисавцу, уреднику Летописа Матице српске, верујући да су му и тема и моја инспирација ближе него другима, мада у погледу поетског израза писам био сигуран", записује у свој Дневник марта те године. Даје рукопис поеме и Бориславу Михајловићу Михизу који му у мају те године пише из Париза: „У ову, како год окренете ипак... пустињу туђег језика пала је једне касне вечери Ваша *хроника у стиховима* (више стиховима него *хроника*) и ја сам Вам тако много захваљан пре свега на лепом поклоњу који сте учинили нашој поезији, а затим на пажњи и поверењу...". Угриновљевој поезији Михиз сматра „чврстом, сигурном, својом и нашом“, мисли да његови стихови "што пре треба да успедају дана на мирној површини наше књижевности која ево почиње да се узбуљкава". Те године, у Летопису Матице српске бива објављен први део поеме "Бачка запевка", а аутор записује у Дневник: "Захтевао сам да буде потписана псеудонимом: Павле Угринов". Две године касније, 1955. године, Матица српска објављује Поему у целости, а годину дана касније и збирку поезије Александра Тишме "Насељени свет". Обојици су то биле прве објављене књиге и те 1956. године обојица ће за њих добити престижну "Браинову награду". Ни један ни други поезију више неће објављивати. Постаће пријатељи и обојица ће постати изванредни прозни писци. ■

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Еберчке, еберду Зоран Ђерић

(Културни центар Војводине „Милош Црњански“)

У издању Културног центра Војводине „Милош Црњански“, у новој едицији „Гласови“, посмртно је објављена збирка песама за децу Зорана Ђерића коју је приредио Лука Кеџман. Наиме, након изненадне и

још увек несхватљиве смрти новосадског поете и позоришника, остао је његов лични рачунар у којем се налазило мало књижевни благо. Међу тим драгоценостима, пронађен је и рукопис песама за децу. Прва песма датира још из 2009. године и очигледно је да су настајале из године у годину, све до 2017, када је последња датирана. У њима се чита један дечак враголан, који се упознаје, на различите начине, са овим светом, који све то бележи, на себи својствени начин, и тера нас да се и ми запитамо: да ли је свет заиста таква?, записао је Лука Кеџман.

А Брисел се да преходати лако Ненад Шапоња (Агора)

Објављено је четврто, допуњено издање књиге која је добила награду „Мома Димић“ за најбољу путописну књигу за 2018/19/20. Менталним трагом Црњанскихових *Ембахата*, Шапоња његове читаоце води баш у оне просторе који су непознати чак и када изгледају већ виђеним. Маскиран у издавача, овај наш песник, све у славу књижевности и њеног смисла, шпартајући по свету, открива да је тај свет битно другачији од наших преовлађујућих стереотипа и представа о њему. Отворених очију за невидљиво, једнако као и за оно свима видљиво и опипљиво, Шапоња својим примером показује како песници шире простор овога света успостављајући везе између различитих стварности, језика, држава и књижевних простора...

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Циљано заборављена историја

„Логор К. - Јарак“, Драги Бугарчић (Читоја штампа, 2025)

Пише: Илија Бакић

Роман „Логор К. - Јарак“ Драги Бугарчић (1948-2024) је написао 2022. године; захваљујући ангажовању ауторове породице и поштовалаца његовог дела књига је недавно угледала светло дана. У питању је, како у својим текстовима констатују Драгица Стапојловић и Веса Павковић, завршни роман у циклусу књига - који чине и романи „Споредна улица“, „Гаталица“, „Слени споменик“ и „Обдукција“ односно књига документарних записа „Крст на вршачком Шпитеру“ (са Надеждом Радовић) - посвећених трагичној судбини балатских Шваба по завршетку Другог светског рата. Одмах по ослобођењу победници су, фактички, све припаднике немачког народа, који је на просторима Бачке и Војводине живео вековима, ставили изван закона, имовина им је одузета а они протерани из својих насеља у логоре-села из којих су, у друге логоре, исељени Швабе домаћини.

У логорима су људи којима су одузета сва права смештани, десетине њих, у празне куће да спавају на поду, на песивној слами, радно способни су обављали тешке пољске послове, мушкарци су возовима одвожени у Совјетски Савез одакле се мало ко вратио. Старци и деца су остајали у кућама без права да излазе на улицу осим када су, на звук призовног звона, одлазили по оброке. Умирање од болести, исцрпљености и изгладнености било је масовно. Чуvari логора, партизани, били су врло сурови према затвореницима а уколико је неко био благ према њима, па макар био и командант логора, замесиван је онима који су били изузетно равносни у службу. Страдалништво логораша трајало је од 1944. па до краја те деценије када је преживелима дозвољавано да оду у Аустрију и Немачку.

Безмало пола века истина о овим догађајима скривана је од шире јавности по партијским полозима; чак и када су информације о логорима за „домаће Швабе“ почеле да излазе на светло дана тадашња актуелна власт и јавност углавном их је игнорисала. Бугарчић је својим делима, писаним на основу бројних разговора са преживелима логорашима, штурим (непотпуним и непоузданим) списковима страдалника, подарио упечатљива људска лица и судбине. У роману „Логор К. - Јарак“ описане су муке и патње немоћних, старца и деце, у логору Бачки Јарак. Плад, прљаштина, хладноћа, очај и страх свакодневни су пратиоци јединки које копне, обоље-

вају физички и психички, топе се и нестају. И док су старци помирени са извесношћу свог скорог скончавања, деца, благословена незвањем, простодушног наивношћу и маштом, отимају се апатији и малодушности. Два дечака од 12-так година смишљају план да побегну из логора и оду у Темерин где би просили и тако коначно могли да се наједу па чак и да део хране донесу својима у логор. План је ваљан колико то могу деца да смисле и пропада одмах на почетку спровођења. Уплашене дечачке стражари спроводе до претпостављених али, у гротескним сценама, не добијају конкретно решење за питање судбине ухавањених па они одлучују шта ће да раде - одводе дечачке до краја села-логора и наређују им да беже а онда им пуцају у леђа!

Роман има две основне приповедне линије: у првој писац путује у Немачку, среће преживеле логораше, разговара са њима, прикупља сведочења (међу њима је и оно Фридриха Гласа, једног од два дечачка-бегунца који је, иако тешко рањен, без медицинске помоћи, преживео егзекуцију, његовог друга, такође рањеног, стражари су немилосрдно докрајчили), размњује електронска писма, чита књиге сећања, промовише превод свог романа „Споредна улица“, посећује Централни музеј Донаушваба, размислила о ономе што је чуо видео... Сусрети са старцима који су живот започели као логораша откривају њихове дечачкоживотне трауме помешане са чежњом за завичајем. Посебно је уочљив контраст између ушумканих немачких градића и давно доживљених мука. Централни део књиге је фикцијски и дешава се у логору, међу избуљеним старцима и децом сатераним у куће око којих патролирају преки стражари. Из реченица избија тешка атмосфера логора, огољена беда понижених, казивана без пагетике или морализаторских декларација.

Уз наречене приповедне целине роман отвара текст о 'процесу' стварања, сазревања реченица које ће писац коначно превести на папир преводених их из света духовности и овај материјали. На овај литерарно самосвесни поглед на писање надовезује се специфичан манир приповедања који подразумева реченице са набрајањем мноштва синонима за одређени појам чиме се реченом написаном додају нови и нови нивои значења. Бугарчић је тиме показао да је био вољан да и даље, упркос значајном искуству, развија своју спасатељску вештину (за шта пису спремни и многи млади аутори).

Речју, роман „Логор К. - Јарак“ Драги Бугарчића болто је храбра и поштена књига, изузетно сугестивно и уверљиво уметничко дело о трагичним догађајима који се никада и никако више не смеју заборавити. ■

ГОЛИ И ОБУЧЕНИ: ПИСЦИ И МОДА

Лолита с трегерима

Пише: Љубица Арсић

Иако је изричито налагао да на корицама његове књиге не треба да стоји фотографија девојчице већ можда небо са облачком или питоми предео са осунчаном ливадом и покојним лептиром, Набоков је причом о вези између шипарице и педесетогодишњака Хамберта Хамберта доброно подррио узрешно мишљење о светом детету и чедном односу између деце и одраслих. Живот девојчице на прагу девојачка, лако показује Набоковљев роман, који је инспирисао филмове Стенлија Кјубрика и Адријана Лајна, приказан је преко сексуалности одраслих који подетињу ову фигуру важну у развоју жене. На први поглед детиње невинне, њене паочаре за суше са окририма у облику срца јесу сексуални сип многих мушжараца, о којем се не говори гласно и који је дотерап и унапређен, ублажен савешћу спевача.

Мада се у роману писац бави избором њене гардеробе, уопште није важно како Лолита изгледа и шта облачи. Она је у ствари једна обична краката и неутледна девојчица са пробуденим нагонима завођења али далеко од неког узбудљивог телесног доживљаја, мучена и лишена уживања у натегнутом односу са својим оцхуом. Писац Лолиту назива нимфицом, нимфетом, јер њене прљаве фармерке миришу на воћнаке земље нимфица. Нимфа је ипаче прилачло и застрашује опасно божанство бистрих вода и извора, оно узнемирује сваког коме се укаже обично усред дана, по јарком сунцу, па се због њене моћи избегава одлазак на поток, па извор по воду и одмарање у подневној сенци неких стабала. Запос посматрача, заправо удвојени осећаји страха и привлачности, који прелазе у лудило и губитак личности, задесили су и времешног Хамберта, чију василну заљубљеност тешко ко може да оспори, а и овако мајсторски опише како је то урадио Набоков.

Мала Долороес-Лолита присутна је и у данашњој моди, са црвеним напућеним уснама, свежом глатком кожом и треперавим очима попут срне, препоручујући изглед шипарице са унутрашњом женом која из све сваге жели да изађе. Она изгледа као малецка ћеркица која је, да је мама не види, обукла њену одећу и шепури се пред огледалом, али у њеним очима, у споју наслућене женскости и пубертетске младости препознаје се сазнање о „оном“.

Како се облачи пегава нимфица?

Лолита, као и Алиса из Керолове Земље чуда, носи ципану халкину са широким сукњом. Њена одећа је припијеног струва и кратких рукава, розе са унакрсним пругама тамне ружичасте боје, а да би употпунила ту еденску схему боја, накарминисала је млађане усне и у удубљеним длаковима држи лепу црвену јабуку.

Иако је библијска симболика овог призора јасна, Лолита није обула ципеле кад се спремила за цркву. Оно што представља знак чедности јесте њена бела недељна ташница која остаје одбачена поред грамофона. Прозрачна сукња се надула и спласнула кад је села на софу, потом се навивно играјући углачаном јабуком.

За разлику од многих мушжараца који, опрхвани претећом досадом, крећу са одраслом женом у куповину њене гардеробе, Хамберт еуфорично разгледа каталог са одевним стварима, спортским ципелама, патикама, лаким ципелама од „тучене јагњеге коже за утучене козице“. Старија продавачица у белој халкини и са дебелим слојем шминке, слична хладнокрвном подводачици у робној кући, која шареним гомилама одеће подсећа на куплерај, помлаже двосмисленим саветима при избору. Задивљена је његовим познавањем моде за пубертетлијке. Можда господин има патуљчицу за љубавницу! Он се дивно забавља док разгледа шортсеве и гаћице. Ово њега, фагтомске мале Лолите, које су добиле депарац за нове примерке гардеробе, играју и преплићу ножицама дуж тезге. Том приликом, заокружено је пазар гиздавом памучном пикамом у популарном стилу униформе касапског помоћника. Хамберт стварно може да одигра улогу модерног касапина.

Ипак, његово претерано познавање гардеробне тивејера изазвало је позорност, коју смета мора да отклони. Кад му је продавачица показала сукњу са два цанава цела спреда, намерио је поставио навивно мушко питање како се користи рајсфершлус на задњој страни сукње, што су остале помоћнице дочекале са саучесничким смешком и показним упућством. По повратку кући, из отвореног шпанара са згузжавом и нагураном Лолитином одећом шири се онај слаткасти мирис поменутих младих козица, мешавине зноја и јестивог парфема који тивсјерне кулују по самопслупима. Из хрпе се издвојила нека ружичаста просењена тканина блузице са слабашним оштрим задахом дуж шави, пуна опипа преадолецентских повијених леђа. Као слововачка глатког, клизнег осета коже која је запамтила и длан поставина фискултуре. ■

ПОСТАПОКАЛИПТИЧКА ФИЛОЗОФИЈА

О залудности дана и времена у Под - Лондону

У последњим данима људске цивилизације преостали део ове врсте која је управо окончавала хиљадугодишње бивствовање на планети Земљи суочена са дефинитивним и неминовним нестајањем, окренула се себи настојећи да остави бар неки траг, макар белег у зиду или црту-две линије случајног графита, а који ће нека постцивилизација духова, машина, ванземалца или чудноватих ентитета било које врсте да протумачи бар са "хеј, било је", "ово су били последњи дани" и сл. Једну црту или белег који ће казивати о залудности дневног ангажмана, о залудности љубави и наклоности разбацаних у (њиховом) времену, о залудности дана потрошених на идеологије, правду или неправду, зле или добре гесте у времену које је не само изгубило смисао, него никада заправо и није постојало.

Та дигитална гробља мртвих друштава остаће без трага, изгубљена у бесконачном броју звезданих ројева, а било каква порука биће нечитљива без Оног кога би то интересовало.

Неће чак бити никога да повремено упита колико је сати, а камоли неког га одговори 150 до 345 или 63 до 27, или слично, јер никаква справа неће постојати да мери време које ће бити толико убрзано – успорено на свим нивоима, да би Човек, када би постојао, са свим својим годинама које је провео на Земљи, могао да буде присутан у суботи, а столица на којој седи да буде већ у недељу. Што би рекао онај древни писац коме се давно изгубио траг, Ричард погледа на сат и нимало се не изненади кад примети да на дигиталној плочици сада нема баш ничега:

"Можда су се батерије испразиле, или је, помисли он, време у Под – Лондону само летилице упознато с временом на какво је он навикао. Било га је баш брига. Откопчао је сат и бацно га у најближу канту".

Тако ти је то, друже, у Никадођији.

Ђорђе Писаревић

САВРЕМЕНИ ПЕСНИЦИ, ИЗ РУКОПИСА

Драган Јовановић Даниловић

Епитаф

То не може бити крај.
Епитаф, то је последња реченица,
мали роман око кога нема ничег
осим ветра, снежних сметова
и покушаја живота да остане.

Свако добије свој камен
као подсетник
да заборав има тело од крви и меса
и да ћемо остати само у ближњим
тишинама: „Мој отац и мајка сад
чувају облаке“.

Једино камен зна истину
и земља зна
ко испод камена заиста лежи.
И то је довољно.

Али, епитаф то нису
позлаћена слова
у камену, несе, епитаф то је камен
који оставља нас у себи.
Епитаф, то је ископано огледало
за оне који у сумрак
ходају гробљем,
река која пролази кроз нас.

Теже ће ме бити избацити
надгробног камена,
него краља Лира
из Шекспира.

Камен не говори гласно
већ препушта
ружмама и маховини
да преузму реченицу
која чека да јој неко поверује:
„Да ли сам то заиста био ја?“

Покојни обућар

Бучно, као у најживљи пазарни дан
калдрмисану улицу
преплавује мирис изношених
цокула које немају
ничег заједничког са кварежом
бивства, ни са вранама
што се гласају надвикивајући
саме себе.
У закатанченој и пренатрпаној
радњи као у гнезду
које се више не напушта, још увек
седи покојни обућар
што поправљао је ципеле, чизме
и фудбалске цлопте.
Познавао сам га годинама,
био је покојни обућар
више од свих покојних обућара
које сам знао,
готово књижевни лик.
Увек је имао довољно
и био корумпиран једино од
друмова и прашине.
Осим осаме, прибавио није ништа.
Ником запречавао пут.
Што у тами остаје, тамо остаје.
Нема трага, а остало је и дрхти
иза њега,
јер покојни обућар није правио
ципеле, већ ход.
И све још може да се чује
из те тамне
антикварнице у којој су цокуле
представљале
његове књиге и рукописе.
Речи, речи, речи, прекриће товар
свих тих цокула,
чизама и штикли које ће једном
догратити небо.
Најтеже је знати када човек
направи добру ципелу и песму.
Једини који је могао поправити
цокуле у граду, не поправља их.
Сада се, пробудена из праха,
обућарева мисао о свету
враћа на исто место да иглом и
концем зашије
фудбалску лопту налик на свет
доведен до провалије.

Бог је реч од тону и по

Као и наковањ, Бог је реч
од тону и по –
готово да сам се исекао о оштре
ивице те речи.

Али, глас Бога је тих и пребива
у ономе што
пролази како би одагнао нашу
тугу; Бог је питом
и храни нас лако као да смо јагњад.

Он може бити и попут
усковитлане воде
по кањонима; хучи и у нашим
срдима сакупља
све што је за распламсавање.

Сигуран сам – да нису умрли мој
отац и мајка
Бога не би нигде ни било.

Највољенији су далеко
и до њих се може доћи
једино на крилима.

Повест о мртвим воденичарима

Ево једног света у коме могу и да
не постојим.
Онда када ме нема, у совинном
ноћујем телу.
Са сивозлатним вуковима
слизим с планине
по јагњад, у распламсало жито.

Кроз вртложне пролазим воде где
гробари
спуштају свеће кроз столећа.
Долази време да се вратимо у
мртве воденичаре
што су поскоке водених струја
однели са собом
у гробове, у наше мртве очеве да се
спустимо као
у руднике, као у живе ране.

Јер, није ли случано повест
одложила свој
најгушћи мрак баш поред
воденица,
ту међу камењем тешким од оног
што јесмо,
ту где вампири читају књиге
унатрашке
и где се тмина храни белим
вејањем брашна.
Вода испод воденице има посебно
јаку моћ воље.
Ту на вратима где чекасмо венчане
руке
лупа још једино ветар својим
поноћним прстиима.

Нико не зна шта се овде меље.
Несмиреност ваљда преде од воде
преља,
дубоко из матице у којој немир
сексуални пенуша,
то се из воде оглашава ожеднела
душа,
у облику зрна, неиспуњена жеља.

ПОЗОРИШНИ ПУТОПИСИ

Да ме видео Волтер Хил...

Писац: Александар Милосављевић

Изазим на сцену у часу кад је изговорено моје име. Прозвао ме је глас Пеђе Марјановића, мели драгог младог глумца. Радиле смо опомад представу и тада сам препознао његов дар, а проверавао сам свој утисак и доцније, гледајући га на позорници. Сада је он у роли конференсије. Улазим у светлост рефлектора и док корачам ка средишту позорнице видим Микија Радоњића, директора Позорја. Он ће ми уручити награду. Ма колико био конвенционалан и строго одређен ситуацијом – затварањем Позорја и доделом признања – и овај наш сусрет код мене изазива задовољство, јер Мики припада најужем кругу поузданих пријатеља. Осећам да сам међу својима. Све је, дакле, уреду и под контролом.

Много пута сам излазио на ову позорницу, најчешће у свечаним приликама, али и туђим, на јомеморацијама. Сада на сцену ступам да бих примио Стеријину награду за позоришну критику. Да се ово признање не додељује бивјелно и да сам га добио наредне године, рачуница би била савршена – констатовао бих да сам за сваку деценију своје критичарске каријере добио по једну Стеријину награду.

Но, док ходам на Микију и у пролазу памнујем Пеђу, не размислих о рачуници и броју добијених признања. Исправљам рамена и учвршћујем корак, а онда реагујем на аплауз публике: стајем на пола пута до циља, окрећем се ка гледалишту и с руком на срцу благо се наклоним. Знам шта ми ваља чинити јер довољно сам пута из сале посматрао и анализирао понашање других на позорници. У овој лини се, међутим, не задржавам дуже од секунд или два јер знам и да сам пред гледаоцима која, овом приликом, аплаудирају из пристожности. На позорници писам као глумац, редитељ или неко из уметничког тима представе. Сада наступам као критичар, и тога сам свестан.

На корицама давног броја часописа „Сцена“, једног од антологијских које је уредио Петар Марјановић, штампана је карикатура на којој је публика приказана из перспективе сцене: сви у гледалишту се ваљају од смеха док у првом реду човек скрштених руку на примама памрљених гледа дешавање на позорници. Разуме се, та „Сцена“ је посвећена театарској критици. Критичару, пазиме, није место на сцени, а сваком од мојих колега и колегиња, барем оних који су видели ову карикатуру, морало би, ако су се већ нашпи пред публиком, пасти на памет да је у гледалишту барем једна особа која је памрљена јер под светлостима рефлектора види критичара.

Пре много година сам био најмлађи члан жирија који је током дваеста месеци бирао најбољу драму написану на српском језику Другог светског рата. Састајали смо се месечно и седели на позорницама београдских позоришта. Сале су биле у мраку, а из тмине нас нису гледале очи публике него објективни три камере. Састајци су доцније били емитувани на ТВ Београд. Још тад сам био свестан да позорница не припада критичарима.

Све ово ми, међутим, не пролази кроз главу док се клањам публици заврше вечери 70. Позорја. Окрећем се потом према Микију, рукујемо се, он ми уручује кутују са златном заштитом са Стеријиним ликом и тубу у којој је диплома. На њој су уписани наслов представе „Језици Роуз“, коју је по тексту Слободана Обрадовића у Београдском драмском режирао Милош Попић и пода-

так да је критика емитувана на Другом програму Радио Београда. Ту је, дабоме, и моје име.

Узимам признање, захваљујем се Микију и заузимајем место у реду лауреата. Добитници осталих награда излазе на позорницу како их Пеђа најављује и више-мање повлањају исто што сам ја већ обавио. Не знам на шта мисле, али код неких препознајем рутину, а видим да има и узбуђењих. И сви се радују. Ја сам, међутим, и даље мршан. Немам зашто да будем узбуђен, али сам свестан своје среће. Када сам први пут овим поводом излазио на сцену – био сам збуњен. Тога се добро сећам. Био сам млад, а те године сам био и селектор Позорја, па сам с много разлога могао бити ошамућен. Зато се следеће две додје не сећам. Но, ситуација се променила. Заправо, сада сам први пут истински срећан због награде. Ваљда зато што ова додела природно затвара неке кругове у мојој каријери, а и овогодишње признање, најчешће у домаћој критици, више не доживљавам као такмичење, као победу. Знам и шта ме даље чека: излазак с позорнице и одлазак у „Трему“, на концерт.

Нисам, међутим, сигуран да ћу ове вечери имати с ким да славим. Не зато што у мноштву неће бити и пријатеља који се искрено радују мојој награди, него зато што сасвим јасно осећам – већ ту на позорници, стојећи с лауреатима-уметницима и опинавајући Стеријину заштитку у џепу а са тубом у рукама – да је моја садашња срећа некако недељива. У исти мах знам да то није због себичности, а још мање евентуалне моје узнесености. Схватам да се у овим годинама није пристожно разматати радом, да је треба задржати за себе и у себи, да њом не треба оптерећивати друге. Осим тога, искуство ми говори и да је радост због успеха, барем у позоршћу, примерена уметницима. Зато и овај коктел припада њима.

Смислих колико је пристожно да се задржим на коктелу и одем кући кад планирамо време истезне. Не волим опраштања па се и сада дискретно искрадам с пријема. Премда још увек срећан, лакнуло ми је када сам изашао на улицу. Ноћ је врућа и без много премислања погледом тражим такси, а онда видим аутобус који тек што није кренуо да мог одредитишта. Помислим: бизарно је сести у бус с тубом на којој је красномисом угравирано „Стеријина позорје“. Но, помислим још: зашто да не? Улазим у празан аутобус. На успутним станицама ипак улази повеки путник. Наравно, млади се враћају из провода. Или у провод тек полазе.

Помислим опет: било би занимљиво када би се сада, усред привидно успулог Новог Сада, одиграла парабраза финалне сцене из „Ратника подземља“ Волтера Хила, кад би у бус, уместо у њујоршки метро као код Хила, ушло четворо младих и тада угледали мене. Да ли би они, као у филму, имали улоге срећом опијених и фенси одевених младих јашаја, док бих ја, у фармеркама и сакоу са закрпама на лактоима, али и Стеријиним заштитком у џепу, био аутајдер који је пребрдно искушења тешке ноћи, прешао пут до неколико деценија и успео да остане жив? ■

ИЗЛОЖБА ЛАНЕ ТИКВЕШЕ У ЛИКОВНОМ САЛОНУ КЦНС

Археологија будућег

Писац: Јасна Кујунџић Јованов

Први пут је новосадска публика могла да види радове керамичарке Лане Тиквеше 1988. године. На истом месту, у Малом ликовном салону Културног центра Новог Сада, Тиквеша је излагала, заједно са Наталијом Бањац и Валентином Савић, и 2005. године. Коначно, након две деценије њене радове поново видимо у Ликовном салону Културног центра, доследно у основној идеји ауторкине поетике, али у сваком поведу промишљеније и зрелије артикулисане. Пре детаљнијег увида у изложбене радове треба нагласити специфичност процеса настанка керамичког предмета, као и особенисти понашања глине као материјала, постизања различитих форми и текстура, односно самог пута од замисли, преко вештине процењивања понашања сировине у свакој етапи рада – односно, од идеје, до остварења са којим се сусрећемо у галеријском простору.

Поставка названа *Археологија будућег* настајала је током последњих неколико година, доводећи, корак по корак, до скупа зидних и слободностојећих уметничких радова. Карактерише их поигравање с различитим текстурама керамичких површина које ствара утисак рустичног, или „порцеланског“ изгледа. Такође, већина изложбених радова представља композицију керамичких фрагмената и различитих природних материјала: комада дрвета налик на комаде наплавине – без обраде или колорисаних – перја, крзна, метала, до металних имплементација које указују на примену електронске технологије.

Приказани облици у начелу имају полазиште у стварним формама; чак се не би могло рећи да ауторка бежи од реалног појавног света, али је исто тако очигледно да у њима тражи повод за метафоричко или асоцијативно препреобликовање конкретне у архетипско или вечно значење. Један од таквих примера налази се у мотиву шкољке (односно у шкољки као предмету), продукту природе који се може наћи у пешчаним наносима потеклим из Панонског мора, у каменним спојевима дна других давно пресохлих океана, међу артефактима археолошких ископина из различитих периода древних цивилизација, а коначно, шкољке су дефинисане и као сигурно утисање у филозофским списима Гастона Башара. Керамички делови скулптура у начелу су компатибилни са интерполацијама различитих, већ поменутих материјала, једна форма се надовезује на другу.

Насупрот овом сапсаду, порцелански глатке површине које еманирају беличести сјај, у целисти су контрапостиране робустним, вишебојним и тамним фактурама древних фрагмената, или рђом нагримених металних делова; различитост блиско постављених површина, као и однос појединачних фрагмената и целине, динамично су супротстављени тако да асоцирају на покрет заустављен у тренутку, те потарујују настојање ауторке да сачува сваки посебан моменат, или макар бledo сећање на њега. Сукоб археологије прошлости и археологије будућег заснива се управо на асоцијативној природи предмета који из свог органског склопа мутирају до продуката нових технологија. Они су попут прототипа суманутих приповести из неког SF романа, у којима предмети из далеке прошлости преживљавају кроз време и сведоче о животним процесима који су припадали ритуалима неких изгубљених цивилизација. У време општег технолошког слома очували су у себи трагове давањих церемонија у које људи будућности више нису у стању да пронону. На тај начин филозофија наше цивилизације о континуираном напретку показује и своју другу страну, погрешно уверење да сваки напредак обавезно доноси нешто боље и садржајније.

О сврту на прошлост, а истовремено потреби комуникације, говоре и наслови неких радова, попут *Отмица Европе, Are you talking to me?* (настале 2021), *Митско биће, Тотем, Код* (све из 2023), *Мали кућни сет, Терминаторили Космички* (из 2025). „Да ли је наша савременост само нови облик нечега архичног? Да ли смо још увек бића вођена инстинктима или смо цивилизацијским процесима трансформисани у нешто друго?“, пита се и сама Лана Тиквеша у водном обраћању у каталогу. Није реч само о реторичком питању, већ о стварном подстицају на размисавање, упућеном сваком ко је вољан да тражи одговор. Захваљујући комплексној појави и уметничкој артикулацији, приказане керамичко-мултиматеријалне скулптуре/инсталације веома успешно превазилазе стерилни амбијент галеријског простора и ступају у живи дијалог са посматрачем као представником садашњег тренутка. ■

ПРОЗОР У СВЕТ

Онај који је удавио свет
Шели Паркер Чан
Пауна, 2024.

Не дешава се сувише често да је наставак књиге бољи од њеног првог дела, али „Онај који је удавио свет“, други део фантастично-историјске дуологије Шели Паркер Чан о уздицању династије Минг, поентира у свему што је у првом делу било тек у потенцијалу.

Књига прати Џу, девојку која се маскирава у мушкарца усудила да покуша да постане следећи цар, и да обори стогодишњу владавину Монгола у Кини. Ту су и остали јунаци из првог дела (бар они који су преживели), њени тајмаџи у борби за престо – промишљени и огорчени Ванг Баосијанг, ученик и презрени син, опасни и лепа евоух генерал Оујанг, Госта Цанг која управљајући мушкарцима око себе држи читаву област, и лукави и опаки генерал Чен. Као и у првом делу, ликови носе заводљиве ауре јунака кинеских историјских драма у којима су сви, помало шехстировски, а помало стриповски осмишљени да буду интригантни, привлачни и „вешти од живота“. Чанова је срећом, далеко од јефтине жанровске писане – мада књига прати конвенције узбуљивих историјских романсираних авантура (као и јапанских манги и аниме), она улазном пише на нивоу онога што волимо да зовемо „озбиљна“ књижевност, осликавајући живо свет историјске Кине, фино нијансирајући своје ликове, дво-

Реч критике

дећи сваког од њих до тачке пуцања и расчињавања свега што јесу. Оно што није сасвим функционално у првој књизи (опадање у ритму, повремено разлобљеност радње) овде „ради“ савршено – нарација је згузута, брза, а ритам не губи на онази захваљујући сменама перспектива између најважнијих ликова који се крећу упудљиво различитим световима. Готово свано од њих обележен је „небеским мандатом“, што је један од ретких отворено фантастичних елемената у књизи (онај који има потенцијал да постане цар може да произведе светлост са дана, и види мртве), и то функционише и као одличан приповедни механизам коју радњу додатно фокусира док се јунаци међусобно сукобљавају, крећући се ка катарзичним разлетицама.

Штега је што се ова књига помало нашла у процену између светова, што је ограничава на ужу читалачку нишу – она је уверљива хроника о кинеским јунацима и њиховој култури писана на енглеском (мада Чанова има кинеско порекло, рођена је у Аустралији), иако прва историјских података и даље је фантастична, и уз то, у великој мери окренута каир темама које често остају на маргини.

Настаја Писарева

Цитат

„Часак касније госта Ки се нагнула напред и срдично осмехнула Баосијангу. Био је то чудан преображај – из охолне одвратности у чисту љубавност – и Баосијанг није имао заблуду да то има некакве везе с њим. „Хенански принц је дао најшемементнији поклон“, казала је мисленица великог кана. Нен монголски са корјанским нагласком био је драгостан. Као мајка одраслог принца она већ одавно није била у младости, али њена професионалност је стварала у Баосијангу представу да би се, када би он окренуо главу, она могла претворити у свој иконажени истински облик у неки блистави камен, у белог мдрала. Исклод њеног осмеха, бодер њене највеће почиња је на царнице.“